

Metoda Kokole

Isaac Posch "Crembsensis" - nekaj novih podatkov o skladateljevi mladosti

Zveze zgodnjebaročnega skladatelja Isaaca Poscha,¹ ki se je med leti 1614 in 1623 kot organist in izdelovalec orgel mudil v vojvodini Kranjski in nadvojvodini Koroški, s svobodnim cesarskim mestom Regensburg so ugotavljali že nekateri dosedanja raziskovalci njegovega življenja in dela,² čeprav niso imeli dokazov za njegovo bivanje v tem kraju.

V Regensburgu je v skladateljevi samozaložbi leta 1618 izšla njegova prva zbirka inštrumentalnih plesov z naslovom *Musicalische Ehrenfreudt*. Delo je tiskal v tistem času pomembni mestni protestantski tiskar Matthias Mylius.³ Poleg tega je posvetilno pesem, natisnjeno v uvodnem delu njegove druge inštrumentalne zbirke *Musicalische Tafelfreudt*, zanj napisal magister Johannes Willkofer, podrektor regensburške protestantske šole *Gymnasium poeticum*. Poscha imenuje svojega najslabšega oziroma najboljšega prijatelja (v izvorniku: "Amicum suum mellitiss[imum]"), kar kaže na to, da sta se morala tudi osebno poznati. Tretji namig na skladateljeve zveze z Regensburgom je pripomba v katalogu najstarejših glasbenih rokopisov regensburške škofijske knjižnice, kjer je pri opisu rokopisnega izvoda zbirke *Musicalische Ehrenfreudt* pripisano, da verjetno izvira iz šolskega fonda *Gymnasium poeticum*.⁴ Zadnji po-

datek vzpostavlja neposredno povezavo med Poschevim regensburškim tiskom in mestno šolo.

Med ohranjenimi dokumenti o omenjeni šoli, ki jih hrani Zgodovinsko društvo za Oberpfalz in Regensburg v Mestnem arhivu, je tudi štiriindvajset rokopisnih semestralnih seznamov učencev te šole med leti 1597 in 1612 (Ms.R. 285).⁵ V dvanajstih knjigah je na več mestih zabeležen tudi Isaac Posch iz Kremisa v Avstriji, pozneje organist koroških deželnih stanov v Celovcu. Seznami so bili sestavljeni v latinščini po zaključnih izpitih na koncu vsakega semestra, ob Veliki noči in ob sv. Mihaelu. Oštevilčenje knjig ni kronološko natančno in nekatere so očitno izgubljene. Učenci so navedeni po razredih, zabeležena je njihova starost, odsotnosti in latinizirano oziroma grecizirano ime kraja, odkoder je učenec prišel. V vseh knjigah so tudi sezname učencev, ki so napredovali, tistih, ki so bili - predvsem v spomladanskem semestru - nagrjeni, in štipendistov, ki so stanovali v internatu imenovanem *Alumneum*. Pred seznamom učencev so največkrat navedena tudi imena učiteljev.

Ime Isaac Posch ("Isaacus Poschius Crembsensis Austrig.") se prvič pojavi v spomladanskem popisu učencev leta 1598.⁶ Isaac je bil takrat star šest let in pol, kar pomeni, da se je šestletni deček v prvi razred vpisal jeseni 1597. V Regensburg je najver-

¹ Prim. M. Kokole, Zgodnjebaročni skladatelj, izdelovalec orgel in organist Isaac Posch v nadvojvodini Koroški in vojvodini Kranjski, *Kronika* 44/2-3, 1996, 10 - 18.

² Glej Kokole, *n. d.* (1996), 15 (opomba 58).

³ To je latinizirana oblika imena Matthäus Müller. Ta je v Regensburgu deloval med 1608 in 1627, po njegovi smrti pa je delavnico še leto dni vodila njegova vdova Euphrosina. Zanimivo je, da je prav Müller tiskal tudi šolski red (1610) in šolski program (1615) za protestantsko mestno šolo *Gymnasium poeticum*, katero je, kot bomo videli, obiskoval tudi Isaac Posch. Prim. J. Sydow, *Regensburger Buchdruckerkunst aus sechs Jahrhunderten*, Regensburg 1956, 21 in J. Benzing, *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet*, v: *Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen* 12, ur. W. Bauhuis, Wiesbaden 1963, 363 - 364.

⁴ G. Haberkamp, *Bischöfliche Zentralbibliothek Regensburg, Thematischer Katalog der Musikhandschriften 1 - Sammlung Proske*, v: *Kataloge Bayerische Musiksammlungen 14/1*, München 1989, 145-147. Rokopis, ki ga hrani Centralna škofijska knjižnica - s signaturo A.R. 964 - 984 - pripada najstarejšemu fondu knjižnice, imenovanem "Antiquitates Musicae Ratisbonensis". Prepis

Musicalische Ehrenfreudt je privezan skupaj z inštrumentalnimi plesi, moteti in madrigali drugih znanih in neimenovanih avtorjev v glasovne knjige za discantus, altus, tenor in bassus. Poscheva zbirka je brez naslovnice in omembe avtorja. Altovski glas v celoti manjka. Oblika ključev in taktne v rokopisu kažejo, da je prepis nastal sredi 17. stoletja. Na platnicah je na vseh knjigah vtisnjen znak * I S M *, ki verjetno pomeni, da je delo iz glasbene zbirke Jacobusa Seulina, ki je bil sredi stoletja kantor in skladatelj na *Gymnasium poeticum*. Da je bil prepis izdelan za šolo, bi se dalo sklepati tudi po izračunih na zadnji strani knjige za discantus, kjer je razločen pripis: "pars mea" in spodaj "Rector".

⁵ S. Federhofer, *Das Gymnasium poeticum im Spiegel der Semesterberichte von 1597 bis 1612*, v: *Albertus-Magnus-Gymnasium Regensburg; Festschrift zum Schuljubiläum 1988*, Regensburg 1988, 207 - 220.

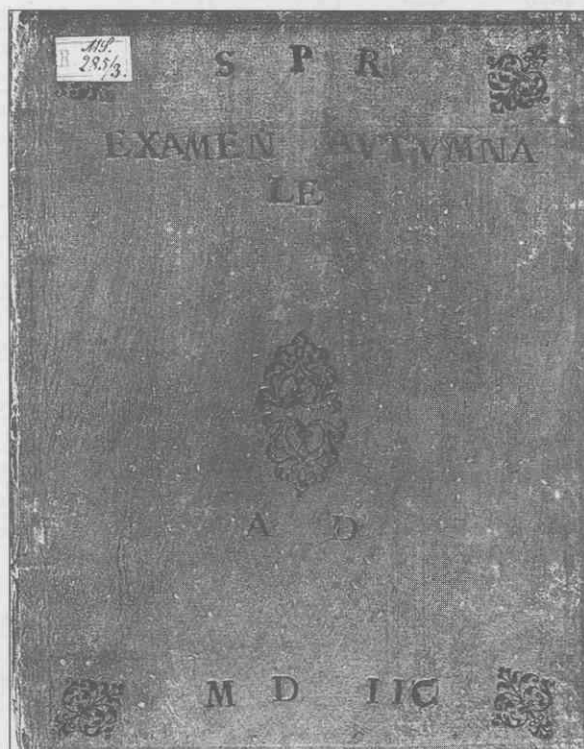
⁶ Stadtarchiv Regensburg; *Historische Verein für Oberpfalz und Regensburg* - Ms.R. 285/2.

jetneje prišel kot eden izmed prvih avstrijskih protestantskih eksulantov iz obdonavskega trgovskega mesta Krems (latinska pridevniška oblika je "Crembsensis"), ki ga je od leta 1595 tako kot druge kraje avstrijskih dežel preplaval prvi močni val protireformacije.⁷ Na šoli je obiskoval vseh šest razredov. Zadnjega je končal pri petnajstih letih jeseni 1606⁸ ali pa spomladi 1607. Spomladanski seznam za leto 1607 je izgubljen, v jesenskem pa njegovega imena ni več.⁹ Iz priložene tabele je razvidno, da je bil v letih 1602 in 1603 odsoten, nato pa se je očitno vrnil na šolo in jo tudi dokončal. Glede na število nagrad, ki jih je prejel, lahko sklepamo, da je bil dober učenec, predvsem dober pevec in instrumentalist. Na to kaže tudi dejstvo, da se od leta 1604 pojavlja v seznamih tujih študentov ali alumnov - za leta pred tem teh seznamov v semestrskih poročilih ni - med katere so sprejemali le najmarljivejše in po možnosti glasbeno nadarjene učence brez sredstev. Poleg Isaaca Poscha se v istih polletnih seznamih pojavlja tudi zgoraj omenjeni Joannes Willkofer ali Wilkouer,¹⁰ ki je bil ob Isaacovem vpisu v šolo v tretjem razredu in je bil star štirinajst let, torej sta se resnično dobro poznala. Na šoli sta bila skupaj do aprila 1605, ko je enaindvajsetletni Joannes Wilkofer zaključil šolanje in odšel na univerzo v Wittenbergu.

Isaac Posch se je po zgoraj navedenih podatkih moral roditi proti koncu leta 1591 v Kremsu na Donavi v Avstriji. Žal podatka ni možno preveriti, saj so za ta čas ohranjene - pa še te nepopolno - le katoliške krstne knjige, ki pa Isaaca Poscha ne omenjajo. Protestantska skupnost v mestu očitno ni vodila krstnih, poročnih in mrljskih knjig ali pa le-te niso ohranjene. Tudi podatkov o družini Posch v Mestnem arhivu ni najti.¹¹ Mesto Krems

je bilo v tistem času še pretežno protestantsko, prebivalstvo pa je živelo predvsem od trgovine s soljo, vinom in žitom.

Kakor je razvidno iz zgoraj navedenih podatkov, je Isaac Posch Krems zapustil že kot šestletni deček in se preselil v Regensburg na Bavarskem,¹² ki si je že leta 1251 priboril položaj svobodnega mesta, ki je uživalo neposredno zaščito habsburške vladarske hiše in je bilo neodvisno od bavarskih vladarjev. Leta 1542 je meščanstvo skupaj s svojim mestnim svetom sprejelo protestantsko vero. Glede na svobodno naravo mesta se je močna protestantska skupnost ohranila tudi še po najhujših pritiskih protireformacije na Bavarskem. Tako je Regensburg postal za protestantske eksulante iz avstrijskih dežel in Češke najbližje varno pribežališče ali pa vsaj prva postojanka na begu proti severu Nemčije.

Platnica v rdeče usnje vezanega jesenskega polletnega poročila *Gymnasium poeticum* iz leta 1598.¹³

⁷ Val protireformacije v avstrijskih deželah se je zelo poznal pri številu avstrijskih učencev v regensburški šoli. Njihovo število je naglo poskočilo v letu 1600, ko jih je namesto prejšnjih 5 od skupaj 178 nenadoma 68 od skupaj 266 (Ms.R. 285/1 - 24).

⁸ Stadtarchiv Regensburg; Historische Verein für Oberpfalz und Regensburg - Ms.R. 285/15.

⁹ Stadtarchiv Regensburg; Historische Verein für Oberpfalz und Regensburg - Ms.R. 285/17.

¹⁰ V arhivskih virih se pojavljata obe obliki, pa tudi Wilkover, Willcovero. Rodil se je leta 1584 v Regensburgu. Po šolanju na *Gymnasium poeticum* je študiral v Wittenbergu; leta 1607 je postal Magister in 1609 Laurea Poetica. Od 1609 do 1622 je bil podrektor in učitelj petega razreda v *Gymnasium poeticum*. Glede Willkoferja glej tudi H. Federhofer, Beiträge zur ältern Musikgeschichte Kärntens, *Carinthia I (Mitteilungen des Geschichtsvereins für Kärnten)* 145, Klagenfurt 1955, 401.

¹¹ Navedene podatke mi je v svojem pismu 4. aprila 1997 prijazno posredoval direktor Mestnega arhiva v Kremsu, dr. Ernst Englisch, ki se mu za to na tem mestu še posebno zahvaljujem.

¹² A. Scharnagl, Regensburg, v: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* 11, 1963, 109 - 119 in *Gelehrtes Regensburg Stadt der Wissenschaft; Bildung in der Freien Reichstadt*, ur. Univerza v Regensburgu, Regensburg 1995.

¹³ Kratice SPR na vrhu pomenijo "Senatus Populusque Ratisbonensis" ali Mestni svet regensburških meščanov.

		ANXI
		Art: Cais.
37	Salomon Rinkammer. Ratispon	7 1/2
38	Georgius Leber. Ratisponensis	13 1/2 6 sept
39	Abrahamus Linnemannus Ratispon	9 1/2 1/2
40	Jacobus Harenbörger Luffensis. Wittberg	7 1
41	Johannes Pöschel Grymbens. Straßburg	7 1/4

SYLLABIZANTES

42	Georgius Prickl Ratisponensis	7 1/2 6 sept
43	Georgius Hof Strausrietbens. Pöchl	10 1/2 3 sept
44	Thomas Richter Ratisponensis (inim inf)	11 1/2 3
45	Johannes Frömann Ratisponensis	9 1/2 3
46	Stephanus Büßel Strausriet. Pöchl	8 1/2
47	Johannes Franck Ratisponensis	8 1/2 2 1/2
48	Johannes Kehler Ratisponensis	9 1/4 1 1/2

Omembra Isaaca Poscha v Ms.R. 285/3, fol. 6.
Zapisan je kot učenec prvega razreda v oddelku
za branje (LEGENTES) z zaporeno številko 41.

Cesarskomestna protestantska šola s humanističnim učnim programom, *Gymnasium poeticum* ali pa tudi *Schola Ratisbonensis*, katero je začel 1597 obiskovati Isaac Posch, je bila v tujini - predvsem v Avstriji - na zelo dobrem glasu.¹⁴ V njej so poučevali uporabne in lepe umetnosti, predvsem poezijo in glasbo, od koder tudi ime "poeticum". Ustanovljena je bila leta 1505 na osebno pobudo Josepha Grünpecka, ki je za denarno podporo zaprosil mestni svet. Od leta 1521 je bila to javna mestna šola ali *Schola publica*, po letu 1530, ko je zanjo začela skrbeti protestantska skupnost, pa se pojavijo imena *Gymnasium poeticum*, *Poetenschule*, *Lateinische Schule* ali kar *Evangelische Schule*. Od leta 1538 je imela šola tudi svoj internat ali *Alumneum*,¹⁵ kjer so lahko brez-

plačno stanovali in se šolali najrevnejši meščani - sprva dvanajst - kasneje pa tudi najbolj nadarjeni učenci iz tujine (te je pred sprejemom rektor glasbeno preizkusil in ocenil; izbirali so predvsem otroke z lepimi glasovi in dobrim znanjem glasbe). Imeli so tudi brezplačni dodatni glasbeni pouk. Štipendije je prispeval mestni svet in nekateri premožnejši meščani. Sicer pa so bili učenci te šole iz družbeno zelo različnih okolij, od plemstva do najrevnejših obrtniških sinov.

V šolskem programu je prav glasba zavzemala posebno mesto, saj je po številu ur v vsakem razredu prednjačila pred grščino, versko vzgojo in drugimi predmeti.¹⁶ Za pouk glasbe - teorije in prakse - je bil zadolžen kantor, ki je bil hkrati tudi učitelj drugega razreda in je moral s svojimi učenci, predvsem alumni, skrbeti za petje pri bogoslužju v treh protestantskih cerkvah v mestu in pri slovesnostih na šoli. Med Poschevim šolanjem sta za njegovo glasbeno vzgojo v vlogi kantorjev in učiteljev skrbela kar dva pomembna glasbenika, Andreas Raselius¹⁷ do leta 1600 in od leta 1603 Paul Homberger.¹⁸ Andreas Raselius je bil tudi pomemben glasbeni teoretik in je za glasbeni pouk na šoli napisal dva učbenika,¹⁹ po katerih se je nedvomno učil tudi bodoči skladatelj Posch. Za oba učitelja je značilno, da sta bila med prvimi nemškimi skladatelji, ki so se šolali tudi v Italiji. Novosti tamkajšnjega glasbenega stila sta očitno posredovala svojim učencem, čeprav se zdi, da je Posch italijanski način skladanja vendarle spoznal tudi поблиže, kajti nobeden od njegovih učiteljev v Regensburgu ni na primer uporabljal novega generalnega basa, kot ga je Isaac Posch predpisal v svoji zadnji zbirki *Harmonia concertans* iz leta 1621.

¹⁴ A. Schmid, Das Gymnasium poeticum zu Regensburg im Zeitalter des Humanismus, v: *Albertus-Magnus-Gymnasium Regensburg; Festschrift zum Schuljubiläum 1988*, Regensburg 1988, 25 - 57.

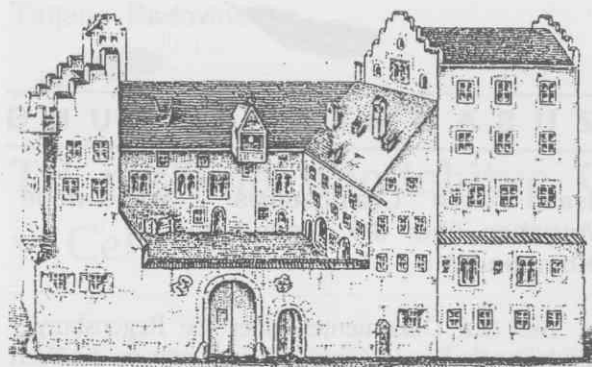
¹⁵ G. Sack, Das Protestantische Alumneum und das Albertus-Magnus-Gymnasium, v: *Albertus-Magnus-Gymnasium Regensburg; Festschrift zum Schuljubiläum 1988*, Regensburg 1988, 309 - 311; D. Mettenleiter, *Aus der musikalischen Vergangenheit bayerischer Städte; Musikgeschichte der Stadt Regensburg*, Regensburg 1866, 209-215 in R. W. Sterl, *Musiker und Musikpflege in Regensburg bis um 1600*, München 1971, 72.

¹⁶ R. W. Sterl, Zum Kantorat und zur evangelischen Kirchenmusik Regensburgs im 16. Jahrhundert, *Zeitschrift für bayerische Kirchengeschichte* 38, 1969, 88 - 106 in isti, *Musik und Kantoren am Gymnasium poeticum im ersten Jahrhundert seines Bestehens, v: Albertus-Magnus-Gymnasium Regensburg; Festschrift zum Schuljubiläum 1988*, Regensburg 1988, 59 - 70.

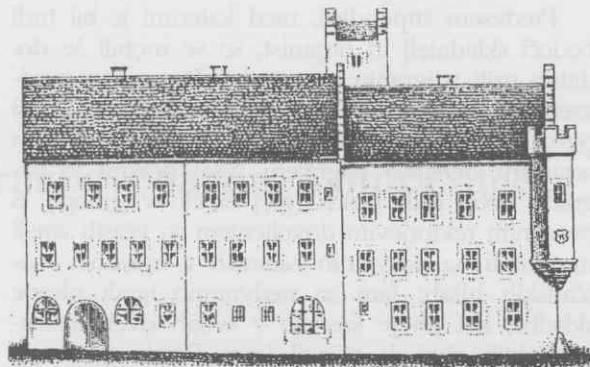
¹⁷ A. Scharnagl, Raselius, v: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* 11, 1963, 1 - 3 in W. Blankenburg, Raselius, v: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* 15, 1980, 591 - 592.

¹⁸ E. Badura-Skoda, Homberger, v: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* 6, 1957, 665-669 in ista, Homberger, v: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* 8, 1980, 672 - 673.

¹⁹ Rokopisni *Dodekachordum vivum* iz leta 1589 in *Hexachordum seu quaestiones musicae practicae*, Nürnberg 1591.

Gymnasium poeticum - severna stran zgradbe leta 1551.

Gymnasium poeticum - vzhodna fasada leta 1592.

MsR.285	leto	semester	razred	starost	ime	napredovanja in nagrade
2	1598	pomlad	prvi - SYLLABICANTUM	6,5 let	Isaacus Poschius Cremsensis Austrig.	
3	1598	jesen	prvi - LEGENTES	7 let	Isaacus Poschius Cremsensis Austrig.	Isaac Bosch Austrig. je bil javno pohvaljen (acceptit Nomenclatorem)
4	1599	pomlad	prvi - DECLINATORIUM, CUM NOMINA, TUM VERBA	7,5 let	Isaacus Poschius Cremsensis Aust.	Isaac Bosch Cremsensis Austrig. je dobil nagrado
manjka	1599	jesen				
6	1600	pomlad	drugi	9 let	Isaac Posch Cremsensis Austrig.	Isaac Bosch Cremsensis je dobil denarno nagrado
5	1600	jesen	drugi	9,5 let	Isaac Poschius Cremsensis Austrig.	Isaac Poschius Cremsensis je napredoval iz 2. v 3. razred
7	1601	pomlad	tretji	9 let	Isaac Posch Cremsensis Austr.	Isaac Posch Cremsensis Austr. je prejel denarno nagrado
manjka	1601	jesen				
9	1602	pomlad			ni omenjen	
8	1602	jesen			ni omenjen	
10	1603	pomlad			ni omenjen	
manjka	1603	jesen				
11	1604	pomlad	četrti	12 let	Isaac Bosch Cremsensis Austrig.	Isaac Posch Cremsensis Austrig. je napredoval iz 4. v 5. razred
12	1604	jesen	peti	13 let	Isaac Posch Crems: Austr.	Isaac Posch Cremsensis Austr. je med tujimi alumni
13	1605	pomlad	peti	13 let	Isaac Posch Cremsensis Aust.	Isaac Posch Cremsensis Aust. je prejel denarno nagrado Isaac Posch Cremsensis Austrig. je naveden med alumni
14	1605	jesen	peti	13 let	Isaac Posch Cremsensis Austr.	Isaac Posch Cremsensis Austrig. je naveden med alumni
16	1606	pomlad	peti	14 let	Isaac Posch Cremsensis Austrig.	Isaac Posch je napredoval iz 5. v 6. razred Isaac Posch Cremsensis Austrig. je naveden med tujimi alumni
15	1606	jesen	šesti	15 let	Isaac Posch Cremsensis Austrig.	Isaac Posch Cremsensis Austrig. je prejel denarno nagrado Isaac Posch Cremsensis Austrig. je naveden med tujimi alumni

Pregled dokumentov, v katerih je omenjen Isaac Posch

Predvsem štipendisti, med katerimi je bil tudi bodoči skladatelj in organist, so se morali še dodatno urediti v igranju na razne instrumente, predvsem orgle, pa tudi glasbila s strunami. Najboljši pevci in instrumentalisti so bili v spomladanskem semestru denarno nagrajani. Vsaj petkrat je nagrado dobil tudi Posch (glej tabelo v prilogi). S posebnim rektorjevim dovoljenjem so včasih smeli muzicirati na posvetnih zabavah v uglednih meščanskih hišah; tam so nedvomno igrali plesne skladbe, kot jih je kasneje v svojih dveh instrumentalnih zbirkah objavil Isaac Posch. Glasbeno življenje na šoli je torej bistveno prispevalo h kulturni podobi mesta v 16. in 17. stoletju in nedvomno k oblikovanju Poschevega poznejšega osebnega glasbenega jezika.

Kam je Posch odšel po zaključku šestega razreda *Gymnasium poeticum*, lahko le ugibamo. Morda na eno od protestantskih univerz - cilj šolanja na regensburški šoli je bil namreč priprava na univerzitetni študij - na primer v Jeni, Leipzig, Wittenberg, Tübingen, Heidelberg ali drugam, kamor so po znanih podatkih odhajali uspešni absolventi te šole.²⁰ Po drugi strani pa se je moral do leta 1614, ko je prišel v Celovec, naučiti tudi umetnosti izdelovanja orgel. Tako znanje pa si je v začetku 17. stoletja lahko pridobil le z delom pri enem izmed mojstrov. V Regensburgu za tisti čas ni zabeležen noben izdelovalec glasbil, torej se je moral podati drugam. Vabljava je misel, da se je te umetnosti izučil v Italiji, morda celo v Benetkah, kar pa bodo potrdile ali ovrgle šele nadaljne raziskave.

ZUSAMMENFASSUNG

Isaac Posch *Cremsensis* - einige neue Angaben über die Jugend des Komponisten

Aus den Dokumenten über die Regensburger Protestantenschule *Gymnasium poeticum*, die auch halbjährige Berichte mit Namen aller Schüler enthalten, geht hervor, daß zwischen 1597 und 1606 auch Isaac Posch, der spätere Organist der Kärntner Landstände in Klagenfurt, diese Schule besuchte. In den Verzeichnissen steht neben dem Namen jedes Schülers auch sein Alter und der Herkunftsort. Aus den Dokumenten erfährt man auch, daß Posch im Jahre 1591 geboren wurde und daß er aus Krems an der Donau (Österreich) stammte. Die Schule war ausgesprochen humanistisch ausgerichtet. Gerade der musikalischen Erziehung maß man besondere Bedeutung bei, sorgten die Knaben unter der Leitung ihres Kantors doch für den Chorgesang in allen protestantischen Kirchen der Stadt. Posch war auch Stipendiat, er wohnte im Schulinternat und genoß dadurch noch eine zusätzliche Musikerziehung. Zahlreiche Preise, die er während seiner Ausbildung erhielt, zeugen davon, daß er bereits damals ein sehr begabter Musiker war. Wo er sich von seinem Abgang aus Regensburg bis zu seiner Niederlassung in Klagenfurt im Jahre 1614 aufhielt, bleibt vorerst ein Rätsel.

²⁰ Schmid, n. d., 1988, 43.